

Δυνάμεθα δὲ θαρρούντως νὰ εἴπωμεν ὅτι αὕτη ὡς πρὸς τοῦτο μόνον ὀλίγων νεωτέρων ἐπῶν ὑπολείπεται. Τοῦ ἄντρου δὲ τῆς Καλυψοῦς, τῶν κήπων τοῦ Ἀλκινόου καὶ τῆς Γῆς τῶν Κυκλώπων ἡ περιγραφή εἶνε καλλιπρεπεστάτη» 1). — «Τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εἶνε τὸ ὑπόδειγμα ὠραίου φυσικοῦ ἄλσους», λέγει ὁ Friedreich 2). — «Οὐδὲν τῶν καλλωπισμάτων τῶν ἀπαιτούμενων, ὅπως κατασταθῆ ἔνδροςός τις καὶ σκιερὸς τόπος ἐξόχως ἐρατεινός, λείπει ἐκ τοῦ ἄντρου τούτου τῆς Καλυψοῦς, ὅπερ ἐχρησίμευσεν διὰ παντὸς τοῦ χρόνου ὡς πρότυπον ἀπομιμήσεως περιγραφῶν τοιούτων», προσθέτει ὁ Böttiger 3). — «Τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εἶνε ἀναντιρρήτως τόπος σφόδρα ἐπιτήδειος πρὸς διαμονὴν θεᾶς ἐρωτολήπτου», λέγει ὁ Pazschke 4). — «Τίς δὲν δίδει πολὺ εὐχαρίστως τὰς πλείστας τῶν σφόδρα ἐκτεταμένων περιγραφῶν τῶν νεωτέρων ἀντὶ καὶ ἐνὸς μόνου τοιούτου στίχου τοῦ Ὀμήρου; Τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εἶνε μετ' ἐξόχου ποιητικῆς τέχνης ἐκτεθειμένον, ἡ δὲ ἐξ αὐτῆς εὐχαρίστησις οὐχὶ σμικρά», λέγει ὁ Motz 5) — «Ἀληθῶς καὶ μετὰ διαθέρμου αἰσθήματος εἶνε ἐνεψυχωμένη ἡ ἀντίληψις τῆς ζώσης καὶ τῆς μὴ ζώσης φύσεως. Μετὰ τελείας τέχνης εἶνε αἱ εἰκόνες τῆς φύσεως. Τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εἶνε εἰκὼν φυσικὴ ἐρασιμιωτάτη καὶ ἐκ κάλλους ἀποστιλβουσα», λέγει ὁ Bergk 6). — «Ἡ δημιουργικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀνθηρᾶς ταύτης ἡλικίας τῆς ἀνθρωπότητος», λέγει Ἀλέξανδρος ὁ Humboldt, «παρήγαγεν ἐν τῇ ποιήσει καὶ ἐν ταῖς εἰσαστικαῖς τέχναις ἀνέφικτα καὶ ἀμίμητα ἀριστουργήματα. Αἱ περιγραφαὶ τῶν ὀρέων εἶνε μεγαλοπρεπεῖς. Αἱ εἰκόνες τῶν καταρρύτων καὶ ἐνδρόσων ἄλσων ἐρατειναί. Ἐξοχὸν ποιητικὸν φύσημα διαπνέει πάντα ταῦτα. Ἡ Ὀμηρικὴ περιγραφή τοῦ Παρνασοῦ, τοῦ ἄλσους τῆς Ἀθηναῶς, τῆς γῆς τῶν Κυκλώπων, τοῦ ἄντρου τῆς Καλυψοῦς, τῆς τρικυμίας, τῶν

1) Woermann, Ueber den landschaftlichen Natursinn der Griechen und Römer, München, 1871, σελ. 19 καὶ 20.

2) Friedreich, Die Realien in der Iliade und Odyssee, 1856, σελ. 271 καὶ 272.

3) Böttiger, Racemationen der Gartenkunst der alten Griechen, kleine Schriften arch. und antiqu. Inhalts herausg. v. Sillig, τόμ. 3, σελ. 157.

4) Pazschke, Ueber Homerische Naturanschauung, Gymnasialprogramm, Stettin, 1848 · 1849, σελ. 7.

5) Motz, Ueber die Empfindung der Naturschönheit bei den Alten, 1865, σελ. 56, καὶ 63.

6) Bergk, Griechische Litteraturgeschichte, 1872, τόμ. 1, σελ. 782.

κήπων τοῦ Ἀλκινόου, ἡ Πινδαρική περιγραφή τοῦ ἔαρος καὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς Αἴτνης, ἡ τοῦ Σοφοκλέους περιγραφή τοῦ Κολωνοῦ, ἡ τοῦ Ἡσιόδου περιγραφή τοῦ χειμῶνος, εἶνε ἀνέφικτα καὶ ἀμίμητα ἀριστουργήματα, δεικνύοντα πόσον βαθέως ἠσθάνοντο οἱ ἀρχαῖοι Ἑλλη-
νες τὰ κάλλη καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς φύσεως».

Ταῦτα λέγει ὁ Ἀλέξανδρος von Humboldt περὶ τοῦ Ὀμηρικοῦ τούτου ἄντρου τῆς Καλυψοῦς καὶ τῶν ὁμοίων τούτοις παγκάλων δημιουργημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐπόμενος μὲν τῷ Ὀμήρῳ καὶ τῷ Πλάτῳ καὶ τῷ Πλουτάρχῳ καὶ τῷ Αἰλιανῷ, ὁμοφωνῶν δὲ πᾶσι τοῖς καθ' ἡμᾶς περὶ τὰ τοιαῦτα σοφοῖς Gladston, Lehrs, Woermann, Friedreich, Böttiger, Pausanias, Motz, Bergk καὶ τοῖς ὁμοταγέσιν αὐτοῖς λογιῶσι ἀνδράσιν. Ἀλλὰ τί λέγει ὁ ἡμέτερος γραμματοδιδασκαλίδης; «Εἰς τὸν Κεάδαν! Ὁ Ὀμηρος λέγει ἡμερίς = ἄμπελος».

κακοὶ γὰρ ἐμπλησθέντες ἢ νομίσματος
ἢ πόλεος ἐμπεσόντες εἰς ἀρχὴν τινα
σκιρτῶσιν, ἀδόκητ' εὐτυχισάντων δόμων 1).

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἀναμφηρόστως «ἄμπελος» εἶνε ἡ «ἡβώωσα ἡμερίς, ἡ δ' αὐτοῦ τετάνυστο περὶ σπείους γλαφυροῖο» 2), εἶνε τόσο μὲγα «πραγματικὸν σφάλμα» νὰ παρασταθῇ πρὸ τῶν παιδαρίων τὸ σπήλαιον τῆς Καλυψοῦς περιβεβλημένον ὄχι δι' ἄμπέλου, ἀλλὰ διὰ περιπλοκάδος, ὥστε ὅλον τὸ πάγκαλον τοῦτο περὶ τῶν Νυμφῶν διήγημα καὶ μετ' αὐτοῦ ὅλον τὸ βιβλίον νὰ καταδικασθῇ εἰς ἀφανισμόν; «Γελοῖον . . ἀπὸ μικρῶν πραγμάτων οὕτω μεγάλα θηρᾶν . . θαυαλλίδι καὶ λύχνῳ τὸν οὐρανὸν ὁμοῦ καὶ τὰ σύμπαντα μεθιστάντας» 3).

Ἀλλὰ εἶνε ἡ Ὀμηρικὴ αὕτη «ἡμερίς» ἀναντιλέκτως ἡ «ἄμπελος» τοῦ κ. κριτοῦ;

Πάντων ἡκιστα!

Ἐν πρώτοις αὐτὸς ὁ Ὀμηρος δὲν ἀγνοεῖ τὴν λέξιν «ἄμπελος». Ἐν Ὀδυσσεΐα (ι 110) φέρεται «ἄμπελοι, αἷ τε φέρουσιν οἶνον ἐριστάφυλον», ἐν Ἰλιάδι (Β 561. Γ. 184. Ι 294) «ἄμπελόεντα Ἐπί-

1) Εὐριπίδης, Ἐρεχθεύς, ἀποσπ. 364, στίχ. 29, ἔκδ. Nauck, σελ. 374.

2) Ὀμηρος, Ὀδύσ. ε. 68.

3) Πλούταρχος, περὶ τῶν ἐκλελοιπότην χρηστηρίων 410 C.

δαυρον — Φρυγίην ἀμπελόεσσαν — Πήδασον ἀμπελόεσσαν». *Αν λοιπὸν ἀναντιρρήτως «ἡμερίς» ἦτο «ἄμπελος», θὰ ἦτο καὶ ἐνταῦθα «ἄμπελος» καὶ οὐχὶ «ἡμερίς».

Ἐπειτα ὁ Εὐστάθιος περὶ τῆς «ἡμερίδος» ταύτης λέγει ὅτι εἶνε εἶδος «λεπτοφλοίου δρυὸς ἧς ὁ καρπὸς σταφυλὴ λέγεται» 1). Ὁ Θεόφραστος ὅτι «ἡμερίς» εἶνε ἐν τῶν πέντε γενῶν τῆς δρυὸς 2), ὁ Ἡσύχιος (ἐν λέξ.) ὅτι πολλοὶ «ἡμερίδα λέγουσι τὴν κνίδην, τὴν ἀναδενδράδα, τὴν ἐλαίαν». Οἱ λεξικογράφοι Ἐρρίκος Στέφανος, Pappe, Passow, Autenrieth, Βυζάντιος, ὅτι «ἡμερίς» εἶνε ταῦτά τε τὰ ἀνωτέρω πρὸς δὲ καὶ ἡ «vitis satina», «der zahme veredelte Weinstock» «ἡμερον κλήμα, ἄμπελος ἢ καλλιεργημένη (μάλιστα ἀναδενδράς)», ἡ κληματαριά, ἀκριβῶς δὲ περὶ τοῦ Ὀμηρικοῦ τούτου χωρίου (Ὀδύσ. ε 68) «τετάνυστο περὶ σπείους γλαφυροῖο | ἡμερίς ἠβώωσα· τεθήλει δὲ σταφυλῆσι» ἐν τῷ θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου φέρεται: *Quidam intelligunt vitem sativam, ad differentiam agrestis. In antiquis autem in Il. E Commentariis annotatum Eustath. (p. 994, coll. p. 1524) scribit, ἡμερίδα dici speciem λεπτοφλοίου δρυὸς, et fructum ejus σταφυλήν. contra vero infrugiferas et latifolias δρύας, ap. Pergamenos vocari ἐριφλοίους, sicut tenuifolias et frugiferas nominari ἡμερίδας. Annotat praeterea, ad suam usque memoriam quasdam in Thracia δρύας vocari solitas ἡμερίδας. Plinius Graecum hoc voce retinens, himeridem et ipse inter glandiferas arbores recenset 3).*

1) Εὐστάθιος εἰς Ἰλιάδ. E, σελ. 994, coll. σελ. 1524.

2) Θεόφραστος, περὶ φυτῶν ἱστορίας 3, 8, 2 καὶ 6: Δρυὸς δὲ γένη . . οἱ μὲν τέτταρα ποιοῦσιν οἱ δὲ πέντε· διαλλάττουσι δ' ἕνια τοῖς ὀνόμασιν, οἷον τὴν τὰς γλυκείας φέρουσαν οἱ μὲν ἡμερίδα καλοῦντες οἱ δ' ἐτυμόδρυν . . ὡς δ' οὖν οἱ περὶ τὴν Ἰδὴν διαιροῦσι τὰδ' ἐστὶ τὰ εἶδη· ἡμερίς αἰγίλωψ πλατύφυλλος φηγὸς ἀλίφλοιος· οἱ δὲ εὐθύφλοιον καλοῦσιν — κηκίδας δὲ πάντα φέρει τὰ γένη, μόνη δὲ εἰς τὰ δέρματα χρησίμην ἢ ἡμερίς· ἢ δὲ τῆς αἰγίλωπος καὶ τῆς πλατυφύλλου τῇ μὲν ὄψει παρομοία τῇ τῆς ἡμερίδος πλὴν λειοτέρα, ἀχρεῖος δέ.

3) Ἡ «ἡμερίς» ἐπὶ τῆς σημασίας «ἡμερον κλήμα, ἀναδενδράς, der veredelte Weinstock, vitis sativa» φαίνεται ἐναργέστατα μάλιστα εἰς τὸ ψευδοσιμωνίδειον ἐπὶ ἡραγμα (Bergk, Poet. Lyg. Graec. τόμ. 3, σελ. 511, ἀρ. 183) τοῦτο: Ἠμερίς πανθέλκτειρα, μεθυτρόφε, μητερ ὀπώρας | οὐλῆς ἢ σκολιὸν πλέγμα φύεις ἔλικος, | Τηλοῦ ἠβήσεας Ἀνακρέοντος ἐπ' ἄκρη | στῆλη καὶ λεπτῷ χῶματι τοῦδε τάφου. Θελοῦται δὲ πῶς ἡ σημασία αὕτη εἰς τοὺς Ἀχαρνεῖς τοῦ Ἀριστοφάνους (953, ἐκδ. Ribbeck) «Ἐλάσας ἡμερίδος ὄρχον ὁ γέρων ὀδί» καὶ εἰς τὸν Μέγανδρον (περὶ ἐπιδεικτικῶν, Rhetores Graec. ἐκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 276. ἐκδ. Spengel τ. 3, σελ.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Ὀμηρικὸν χωρίον ἔχει, ὡς εἶδομεν, οὕτως·

Ἡ δ' αὐτοῦ τετάνυστο περὶ σπείους γλαφυροῖο
ἡμερὶς ἠβώωσα, τεθήλει δὲ σταφυλῆσιν.

Καὶ ἐνταῦθα μὲν πρόκειται περὶ τοῦ σπήλαιου τῆς Καλυψοῦς· ἐν δὲ τῷ κατακρινομένῳ Ἀναγνωσματάρῳ δὲν πρόκειται περὶ τοῦ σπήλαιου τῆς Καλυψοῦς ἀπλῶς. Πρόκειται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς διαίτης τῶν Νυμφῶν. Διὸ καὶ ἐπιγράφεται τὸ κεφάλαιον τοῦτο (ὑπ' ἀρ. 61) « αἱ Νύμφαι (καθ' Ὀμηρον) » καὶ ὄχι « τὸ σπήλαιον τῆς Καλυψοῦς » (Ὀμηρος, Ὀδύσσεια 57-76). — Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι οὐδαμῶς ἤμην ὑπόχρεως νὰ παραφράσω ἀκριβῶς τὸ κείμενον τοῦ σπήλαιου τῆς Καλυψοῦς. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν περὶ τοῦ σπήλαιου τούτου ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπρόκειτο, οὐδαμῶς θὰ ἐδίσταζον νὰ ἀποδώσω τὸ χωρίον τοῦτο, ἔπως ἀνταπέδωκα αὐτό: « Τὰ σπήλαια, εἰς τὰ ὅποια ἔχουσι τὰς κατοικίας αὐτῶν αἱ Νύμφαι, εἶνε ἐκλεκτά. Εἶνε πολὺ ὠραῖα καὶ πολὺ δροσερά. . . περὶ τὰ σπήλαια περιπλέκονται ἀνθηρόταται περιπλοκάδες, καταφορτωμένα ἀπὸ σταφυλάς. Πλησίον αὐτῶν κρῆναι μὲ ψυχρὸν καὶ διαυγὲς ὕδωρ ρέουσιν ἄφθονοι καὶ περὶ αὐτὰς θάλλουσι λειμῶνες ἀνθηροί, πλήρεις ἔων καὶ διαφόρων ἄλλων εὐόσμων καὶ ὠραίων ἀνθέων ». Θὰ ἀνταπέδιδον, λέγω, αὐτὰ οὕτω, διότι θὰ ἐσυλλογιζόμην πολλὰ καὶ διάφορα. Θὰ ἐσυλλογιζόμην ὅτι ἀναγνώσται θὰ εἶνε παιδάκια δεκαετῆ καὶ ὅτι τὸ ἔργον μου δὲν εἶνε τὸ τοῦ μεταφραστοῦ, ἀλλὰ τὸ τοῦ παιδευτοῦ — θὰ ἀνεπόλουν τοὺς λαμπροὺς λόγους τοῦ Λυσίου· « Ἐγὼ δὲ ἤκω οὐ μι-

408: Ἐὰν δὲ θέρος, νῦν μὲν τὰ λήϊα κομᾶ τοῖς ἀστάχυσιν καὶ ἡμερίδες τοῖς βότρυνσιν καὶ τοῖς ὠραίοις. Ἰουλιανὸς ὁ αὐτοκράτωρ (πρὸς Ἡράκλειτον τὸν κυνικόν, λόγ. 7, σελ. 221 B) ἐξηγεῖ καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν οὕτω ἐκλήθη ἡ ἡμερὶς λέγων: Ἐπεὶ δὲ ἐδέδοκτο τῷ Διὶ κοινῇ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐνδοῦναι ἀρχὴν καταστάσεως ἐτέρας καὶ μεταβάλλειν αὐτοὺς ἐκ τοῦ νομαδικοῦ βίου πρὸς τὸν ἡμερώτερον, ἐξ Ἰνδῶν ὁ Διόνυσος αὐτοπτος ἐφαίνετο δαίμων, ἐπιφοιτῶν τὰς πόλεις. . . καὶ διδοὺς ἀνθρώποις κοινῇ μὲν ἅπασιν σύμβολον τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ τὸ τῆς ἡμερίδος φυτόν, ὑφ' οὗ μοι δοκοῦσιν, ἐξημερωθέντων αὐτοῖς τῶν περὶ τὸν βίον Ἕλληνες τῆς ἐπωνυμίας αὐτὸ ταύτης ἀξιῶσαι. — Παρὰ Πλουτάρχῳ (Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν σελ. 15 F) ἐν τῷ φερομένῳ « Μηδ' ἡμεῖς οὖν τὴν ποιητικὴν ἡμερίδα τῶν Μουσῶν ἐκκόπτωμεν μηδ' ἀφανίζωμεν », ἡμερὶς ἔχει μεταφορικὴν σημασίαν, καὶ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν εὐγενῆ τέχνην τῆς ποιήσεως, ἥτις εἰς ἐνθουσιασμόν καὶ ἔκστασιν ἄγει τοὺς ἐν αὐτῇ παιδευομένους.

κρολογησόμενος οὐδὲ περὶ τῶν ὀνομάτων μαχούμενος· ἡγοῦμαι γὰρ ταῦτα ἔργα μὲν εἶναι σοφιστῶν λίαν ἀχρήστων καὶ σφόδρα βίου δεομένων, ἀνδρὸς δὲ ἀγαθοῦ καὶ πολίτου πολλοῦ ἀξίου περὶ τῶν μεγίστων συμβουλεύειν, ὁρῶν οὕτως αἰσχρῶς διακειμένην τὴν Ἑλλάδα » 1) — θὰ ἀνεπόλουν τοὺς φαινοὺς λόγους τοῦ Ἰουλιανοῦ· « Παιδείαν ὀρθὴν εἶναι νομίζομεν οὐ τὴν ἐν τοῖς ῥήμασι καὶ τῇ γλώττῃ πολιτευομένην εὐρυθμίαν, ἀλλὰ διάθεσιν ὑγιᾶ νοῦν ἐχούσης διανοίας καὶ ἀληθεῖς δόξας ὑπὲρ τε ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ἐσθλῶν τε καὶ αἰσχρῶν » 2) — θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τοὺς περὶ τῶν ἀρετῶν τῶν διηγημάτων λόγους Ἀφθονίου τοῦ σοφιστοῦ τοὺςδε: « Ἀρεταὶ δὲ διηγήματος τέσσαρες, σαφήνεια, συντομία, πιθανότης καὶ ὁ τῶν ὀνομάτων Ἑλληνισμός » 3) — θὰ εἶχον ἐν νῷ τὰς τε περὶ σαφηνείας σοφᾶς ὁδηγίας τοῦ Θεώνος: « Κατὰ δὲ τὴν λέξιν φυλακτέον τῷ σαφηνίζοντι τὰ ποιητικὰ ὀνόματα λέγειν καὶ πεπονημένα καὶ τροπικὰ καὶ ἀρχαῖα καὶ ξένα καὶ ὀμῶνυμα » 4) καὶ τὰς περὶ πιθανότητος τῆς διηγήσεως: « Ὑπὲρ γε μὴν πιθανὴν εἶναι τὴν διήγησιν. παραληπτέον . . πράγματα ὅσα εἰκότα ἐστὶ καὶ ἀλλήλοις ἀκόλουθα » 5) — θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Διόδωρου: « Ἄντρον εὐμέγεθες κιττῷ καὶ σμίλακι συνηρεφές » 6) — θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὰ τοῦ Πλουτάρχου: « Ἄφελε τοῦ λόγου τὸ νῦν ἔχον ἐποποιῶν τε λειμῶνας καὶ σκιάς καὶ ἅμα κιττοῦ τε καὶ σμιλάκων διαδρομὰς καὶ ὅσα ἄλλα τοιούτων τόπων ἐπιλαβόμενοι γλίχονται τὸν Πλάτωνος Ἰλισσὸν καὶ τὸν ἄγνον ἐκεῖνον καὶ τὴν ἡρέμα προσάντη πῶαν πεφυκυῖαν » 7) — θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὰ τοῦ Αἰλιανοῦ: « Κιττὸς μὲν γὰρ πολὺς καὶ εὖ μάλα λάσιος ἐνακμάζει καὶ τέθηλε καὶ δίκην τῶν εὐγενῶν ἀμπέλων κατὰ τῶν ὑψηλῶν δένδρων ἀνέρπει καὶ συμπέφυκεν αὐτοῖς, πολλὴ δὲ σμίλαξ πρὸς αὐτὸν τὸν πάγον ἀνατρέχει καὶ ἐπισκιάζει τὴν πέτραν καὶ ἐκεῖνα μὲν ὑπολαν-

1) Λυσίας, Ὀλυμπιακός, λόγ. 33, 3.

2) Ἰουλιανοῦ αὐτοκράτορος ἐπιστολὴ μβ' ἔκδ. Spanh. σελ. 422 A. ἔκδ. Hettelein, Lipsiae, 1874, τόμ. 2, σελ. 544. ἔκδ. Heyl. σελ. 78.

3) Ἀφθόνιος ὁ σοφιστής, Προγυμνάσματα 2, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 61. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 22.

4) Θεών, Προγυμνάσματα, Walz, τόμ. 1, σελ. 185. Spengel, τόμ. 2, σελ. 81.

5) Θεών, ἐνθ. ἄνωτ. 4. Walz, τόμ. 1, σελ. 190. Spengel, τόμ. 2, σελ. 84.

6) Διόδωρος, βιβλ. 20, κεφ. 41.

7) Πλούταρχος, Ἐρωτικὸς 749 A.

θάνει, ὁρᾶται δὲ τὸ χλοάζον πᾶν καὶ ἔστιν ὀφθαλμῶν πανήγυρις » 1)
— θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Σοφοκλέους :

Θάλλει δ' οὐρανίας ὑπ' ἄχνας
ὁ καλλίβοτρος κατ' ἡμᾶρ αἰεὶ
νάρκισσος, μεγάλαιν θεαῖν
ἀρχαῖον στεφάνωμα 2)

καὶ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Bergk «ὁ δεξιώτατος ἀφηγητῆς δυνατὸν ποτε νὰ παρίδη τι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἔστιν ὅτε ἐν πλήρει συνειδήσει ὑποπίπτει εἰς σφάλμα τι» 3), ἀκόμη καὶ ἂν ἤμην βεβαιότατος ὅτι ἀναντελέκτως ἢ «ἡμερίς = ἄμπελος», θὰ ἀνταπέδιδον ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ μικρῶν παιδῶν τὴν λέξιν «ἡμερίς» ὄχι διὰ τῆς λέξεως «ἄμπελος» οὐδὲ διὰ τῆς λέξεως «κληματαριά» οὐδὲ διὰ τῆς λέξεως «ἀναδενδράς» 4), ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς λέξεως «περιπλοκάς», ἐν βαθύτη ἐπιστημονικῇ πεποιθήσει ὅτι οὐ μόνον οὐδαμῶς θὰ ἡμάρτανον, ἀλλὰ πᾶν τούναντίον, πολλὰ θὰ κατώρθουν.

Ἐν πρώτοις τὸ κύριον ἔργον τῆς παιδείας, ὅπερ συνίσταται «εἰς τὴν ὑγιᾶ διάθεσιν διανοίας νοῦν ἐχούσης καὶ εἰς τὰς ἀληθεῖς δόξας ὑπὲρ τε ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἐσθλῶν τε καὶ αἰσchrῶν», οὐδαμῶς θὰ παρεβλάπτετο. Εἶτα ἢ γοητεία ἢ ἐν τῇ ψυχῇ τῶν παιδῶν γενομένη ὡς ἐκ τῆς καλλονῆς, ἢ τις ἀπαστρέπτει ἐκ τῆς ἐρασμιωτάτης ταύτης περιγραφῆς τοῦ παγκάλου τούτου σπηλαίου, οὐδαμῶς θὰ ἐπηρεάζετο, ἂν κισσὸς ἢ σμίλαξ ἢ εὐγενὴς ἄμπελος περιπλεκόμενα ἀνέτρεχον καὶ ἐπεσκίαζον τὴν πέτραν τοῦ σπηλαίου. Τὸ σπουδαῖον ἦτο αὕτη μὲν νὰ μὴ ἐφαίνετο, νὰ ὁρᾶται δὲ μόνον τὸ χλοάζον. Ἐπειτα ἂν ἐγράφετο ἀντὶ περιπλοκάδες ἢ λέξεις κληματαριά, θὰ ἐστερεῖτο ὁ λόγος μιᾶς τῶν ἀναποσπάστων ἀρετῶν αὐτοῦ, «τοῦ τῶν ὀνομάτων Ἑλληνισμοῦ»· ἂν ἐγράφετο «ἀναδενδράς», θὰ παρεβαίνετο εἰς τῶν ὄρων τῆς σαφη-

1) Αἰλιανός, Ποικίλη ἱστορία 3, 1.

2) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν 681, ἔκδ. Dindorf.

3) Bergk, Griechische Litteraturgeschichte, 1872, τόμ. 1, σελ. 539: Auch dem geschicktesten Erzähler kann ein Versehen begegnen, zuweilen begeht er mit vollem Bewusstsein einen Fehler.

4) Αἰσώπειοι μῦθοι, ἀρ. 33, ἔκδ. Halm: Ἀλώπηξ λιμώττουσα ὡς ἐθεάσατο ἐπὶ τινος ἀναδενδράδος βότρουας κρεμαμένους κτλ. Βάβριος, Μυθίαμβος 19: Βότρος μελαίνης ἀμπέλου παρ' αἰώρη | ἀπεκρέμαντο . .

νείας, αἱ λέξεις δὲν πρέπει νὰ εἴνε ἀρχαῖαι καὶ ξέναι»· ἂν ἐγράφετο ἄμπελος, θὰ παρεβαίνετο ἅμα μὲν εἰς τῶν ὄρων τῆς σαφηνείας, αἱ λέξεις δὲν πρέπει νὰ εἴνε ὁμώνυμοι», ἅμα δὲ καὶ τὰ περὶ πιθανότητος ὠρισμένα· διότι πῶς θὰ ἰνδάλλετο εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ δεκαετοῦς παιδαρίου ἢ εἰκῶν ἐνός σπηλαίου, τὸ ὁποῖον περιπλέκεται ἀπὸ ἓνα ἀμπέλι;

Ἡ εἰκῶν προφανῶς θὰ ἦτο ἄστοχος, διότι τὰ πράγματα ταῦτα εἴνε ἠκιστα εἰκότα καὶ ἀλλήλοις ἀκόλουθα, καθόσον οὔτε εἰς τὸν βράχον δύναται νὰ φυῆ τὸ ἀμπέλι, οὔτε καὶ ἂν φυῆ ποτε, τὰ κλήματα αὐτοῦ βραχέα ὄντα, κατὰ τὴν περὶ τῆς ἀμπέλου ἀντίληψιν τῶν μικρῶν παιδῶν, δύνανται νὰ περιπλέξωσι τὸ σπήλαιον οὕτως, ὥστε αὐτὸ μὲν νὰ μὴ φαίνεται, νὰ φαίνεται δὲ μόνον τὸ χλοάζον. Ἄν δὲ ἐγράφετο ὅτι περὶ τὸ σπήλαιον (γύρω τριγύρω, κοντὰ εἰς τὸ σπήλαιον) ἦτο καὶ μία ἄμπελος, ὡς περίπου πιστεύει ὁ παραφράζων τὰ Ὀμηρικὰ ταῦτα περὶ τοῦ σπηλαίου τῆς Καλυψοῦς Δίῳν ὁ Χρυσόστομος 1), τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο ὕβρις πρὸς τὸν Ὀμηρον, ὃν σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης καὶ δι' ἄλλα μὲν πάμπολλα, οὐχ ἠκιστα δὲ καὶ διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει καλὸν εὐπάθειαν ἀποθαυμάζει. Εἰς τὴν πάγκαλον ἁρμονίαν, ἣν ἀποτελοῦσιν τόποι παραθαλάσσιοι, μακρὰν τῆς τύρβης τῶν ἀνθρώπων, ἔρημοι καὶ ἀθόρυβοι, διαπνεόμενοι ὑπὸ τῆς δροσερᾶς αὔρας τῆς θαλάσσης, δένδρα ὑψηκάρηνα καὶ ἀμφιλαφῆ, πυκνότατα καὶ θαλερώτατα, πτηνὰ πάμπολλα ὠραῖα καὶ μεγαλοπρεπῆ καὶ λαλίστατα, λειμῶνες δροσερώτατοι, πλήρεις εὐωδιστάτων καὶ πολυχρυστάτων ἀνθέων, κρῆναι ἀέναοι καταρδεύουσαι καὶ δροσίζουσαι τὴν μεγαλοπρεπῆ ταύτην καὶ σιγηλὴν φύσιν, τί ζητεῖ καὶ μία ἄμπελος, θάμνος — κατὰ τὴν κοινὴν καὶ παιδικὴν ἀντίληψιν — ὀζώδης καὶ ἄσχημος καὶ ἐν σπήλαιον γυμνόν, εἰς βράχος ξηρός; Πάντως «ἄμπελος» δὲν ἀρμόζει νὰ ὑπάρχη ἐν τῇ παγκάλῳ ταύτῃ ἁρμονίᾳ καὶ πάντως τὸ σπήλαιον δὲν δύναται νὰ μὴ εἴνε «συνηρεφές» ὑπὸ φυτῶν ἐχόντων τὴν δύναμιν νὰ περιπλέκωνται οὕτως, ὥστε νὰ ἀνατρέχωσι καὶ νὰ ἐπισκιάζωσι τὴν πέτραν καὶ νὰ κατακαλύπτωσιν αὐτήν, ὅπως φαίνεται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὅλος ὁ ὄγκος τοῦ σπηλαίου χλοάζων.

Μόνον τοιαύτη εἰκῶν εἴνε ἀνταξία τοῦ Ὀμήρου 2) καὶ μόνον, ὅπως

1) Δίῳν ὁ Χρυσόστομος, λόγ. 2, 85 καὶ 86: Κύκλῳ δὲ περὶ τὸ σπήλαιον ἄμπελον περιήκουσαν ὠραῖαν βότρουσι βριθομένην.

2) Τοιαύτη εἰκῶν τοῦ σπηλαίου τούτου ἀνειδωλοποιεῖται καὶ ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν

ἀδιατάρακτος καὶ λαμπρὰ ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων ἀνειδωλοποιηθῆ ἢ ἀνταξία τοῦ Ὀμήρου εἰκὼν αὕτη, ἐγγραφή ἢ λέξις «περιπλοκάδες», τηρηθέντων μὲν τοῦ σχήματος καὶ τῶν ιδιοτήτων τῆς «ἀναδενδράδος» καὶ τοῦ «ἡμέρου κλήματος», ἂν τοῦτο ἀναντιλέκτως σημαίνει ἐνταῦθα ἡ λέξις «ἡμερίς», ἀφεθείσης δ' ἐλευθέρας τῆς φαντασίας τῶν μαθητῶν νὰ πληρώσῃ τὸ σχῆμα καὶ τὰς ιδιότητας ταύτας εἴτε διὰ τῆς κληματίτιδος 1) εἴτε διὰ τοῦ κισσοῦ 2) εἴτε διὰ τῆς σμίλακος 3) εἴτε διὰ τῆς ἐλξίνης 4) εἴτε διὰ τῆς ἀμπέλου, λευκῆς τε καὶ μελαινῆς 5), εἴτε δι' οἰωνδῆποτε ἄλλων τούτοις ὁμογενῶν καὶ ὁμοειδῶν φυτῶν, ἅτινα «περιπλέγδην προσερπύζοντα» 6) κοινῶς νῦν ἐν Ἑλλάδι «περιπλοκάδες» λέγονται, ὅπως πάντες οἱ ἐν Ἑλλάδι γνωρίζουσι καὶ αὐτοὶ οἱ μὴ Ἕλληνες ἀκόμη δὲν ἀγνοοῦσιν 7).

καθ' ἡμᾶς σοφῶν: Ὁ Voss μεταφράζει «Hier auch breitet sich um das Felsengewölb ein Weinstock. Ὁ Ameis: zur unmittelbaren Umgebung der Grotte. Ὁ Friedreich (Die Realien in der Iliade und Odyssee, Erlangen, 1856, σελ. 275): Auch Weinstöcke, rankend in üppigen Wuchse und voll Trauben umgeben das Felsengewölb — Ἐναργέστατα δὲ πάντων καὶ σαφέστατα ὁ Böttiker (Friedreich, ἐνθ. ἀν. σελ. 276): Zur Umschattung und Verkleidung kühler Grotten liebte man im Alterthume nebst dem Epheu noch vorzüglich Weinreben, und so stellt auch hierin Homer ein Vorbild auf, welches der Grieche bei allen seinen Grottenanlagen nie aus dem Auge verlor.

1) Διοσκουρίδης, περὶ ὕλης ἰατρικῆς, βιβλίον 4, κεφ. 179: Κληματίτις κλήμα ἀνίησιν ὑπέρυθρον, λυγῶδες . . περιελίττεται δὲ τοῖς δένδροις, ὡς σμίλαξ.

2) Διοσκουρίδης, ἐνθ. ἀνωτ. βιβλ. 2, κεφ. 210: Κισσός . . λέγεται ὁ μὲν τις λευκός, ὁ δὲ μέλας, ὁ δὲ ἕλιξ.

3) Διοσκουρίδης, ἐνθ. ἀνωτ. βιβλ. 4, κεφ. 142: Σμίλαξ λεία . . ὁμοία κισσῷ τὰ φύλλα ἔχει . . ἐλίσσεται περὶ τὰ δένδρα. καὶ 4, 144: σμίλαξ ἢ τραχεῖα ἐλίσσεται τε περὶ τὰ δένδρα, καρπὸν δὲ φέρει βοτρυώδη.

4) Διοσκουρίδης, ἐνθ. ἀνωτ. βιβλ. 4, κεφ. 39: Ἐλξίνη (μελάμπελος ἢ κισσάμπελος ἢ κισσάνθεμος) φύλλα ἔχει ὁμοία κισσῷ . . κλωνία μακρὰ περιπλεκόμενα ὅπου ἂν τύχοι.

5) Διοσκουρίδης, ἐνθ. ἀνωτ. βιβλ. 4, κεφ. 181 καὶ 182: Ἀμπελος λευκή . . ταύτης τὰ κλήματα καὶ τὰ φύλλα καὶ αἱ ἕλικες ὁμοία τῇ ἡμετέρᾳ ἀμπέλῳ, δασύτερα δὲ πάντα καὶ ἐμπλέκεται τοῖς παρακειμένοις θάμνοις, ἐλλαβομένη τοῖς ἕλεξιν· καρπὸν δ' ἔχει βοτρυοειδῆ, πυρρὸν — Ἀμπελος μελαινα . . φύλλα ἔχει κισσῷ ὁμοία, μᾶλλον δὲ πρὸς τὰ τῆς σμίλακος . . ἐλλαμβάνεται δὲ τῶν δένδρων τοῖς ἕλιξι· καρπὸς βοτρυώδης.

6) Λουκιανός, Ἐρωτες 12, σελ. 410. Παντί γε μὴν δένδρῳ περιπλέγδην ὁ φίλῶς προσείρπυζε κιττός. ἀμφιλαφεῖς ἄμπελοι πυκνοῖς κατήρτηντο βότρυσιν· τερπνοτέρα γὰρ Ἀφροδίτῃ μετὰ Διονύσου καὶ τὸ παρ' ἀμφοῖν ἡδὺ σύγκρατον, εἰ δ' ἀποζευχθεῖεν ἀλλήλων, ἤττον εὐφραίνουσιν.

7) Lenz, Botanik der alten Griechen und Römern, 1859, σελ. 537. «In Griechenland alle Winden περιπλοκάδες . .»

Σελ. 247-249. Πολύ ἀφελέστερον καὶ συντομώτερον ἄμα ὑμνεῖ τὸν Κολωνὸν ὁ Σοφοκλῆς.

Ἴδου εὐπαιδευσία διδασκάλου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων! Ἴδου εὐσυνειδησία κριτοῦ ἀναγνωστικῶν βιβλίων! Ἴδου εὐαισθησία ἀνθρώπου ἀνθρωπικὴν ψυχὴν ἔχοντος! Τὰ ἐπινοήματα καὶ ἡ ἀπαγγελία, τὰ πράγματα, δηλ. τὰ νοήματα, ἡ πρόοδος τῶν πραγμάτων, τὰ ὀνόματα, ἡ σύνταξις, τὰ σχήματα τῆς διανοίας καὶ τῆς λέξεως, οἱ τρόποι τῆς φράσεως, ἡ ἐρμηνεία, τὸ ἦθος τοῦ λόγου, τὸ σχῆμα τοῦ λόγου, τὸ ἦθος τῶν ἐννοημάτων, ἡ ἀπαγγελία τῶν ἐννοημάτων, ὁ ῥυθμὸς τῆς ἀπαγγελίας τῶν χορικῶν τοῦ Σοφοκλέους εἶνε «ἀφελῆ» καὶ δὴ καὶ ἀφελέστερα καὶ τῆς παραφράσεως ἐνὸς ἀπλοῦ ἀναγνωσμα-ταριογράφου! 1). Ἡ ἐν τῇ καθωμιλημένῃ νεολληνικῇ γλώσσῃ διὰ δεκαετῆ παιδάρια ὠρισμένη ἐρμηνεία τῶν πραγμάτων καὶ νοημάτων τῶν χορικῶν τοῦ Σοφοκλέους ἔδει νὰ εἶνε σύντομος, ὅσον σύντομος εἶνε ὁ πρὸς ἠνδρωμένους ἀστούς τῶν Ἀθηνῶν διὰ γλώσσης ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῶν ἐν τῷ κόσμῳ σφυρήλατα τὰ διανοήματα ἐπιπροχέουσιν ὁμιλῶν ἀκρότατος ἐν τοῖς τραγικοῖς Σοφοκλῆς! Τοῦ ὑψηλοῦ ὕμνου τοῦ Κολωνοῦ τοῦ Σοφοκλέους προτιμῶνται «τὰ Μεσολογγίτικα αὐγοτάραχα, οἱ Γερομῆτροι, οἱ μέθυσοι πατέρες, οἱ ἔξυπνοι Σωτήρηδες, ἡ κουφάλες, τὰ περιττώματα τῶν πτηνῶν, αἱ κοπρισμένα κλῖναι τῶν μεταξοσκωλήκων» τοῦ κ. Κουρτίδου!

Ἡ ἀναισθησία καὶ ἡ ἀπειροκαλία τῶν κριτῶν τούτων ὑπερβαίνει πᾶν ὄριον! Τὸ ὑψιστον ἴσως τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος προϊόν, ὁ περιώνυμος ὕμνος τῆς ὑπὸ τῶν θεῶν πεφιλημένης χώρας τῶν Ἰοστεφάνων Ἀθηνῶν, ὁ θαυμασθεὶς ὑπὸ πάντων τῶν αἰώνων, νὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ πνεύματος τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων ἐπικοινωνίας ὑπὸ ἀνθρώπων τοιούτων, εἶνε ἀπαρηγόρητον!

Ὁ ὕμνος τοῦ Κολωνοῦ! Σύμπασα ἡ ἀρχαιότης ἐπίστευεν ὅτι τοιαύτην ἐπίδρασιν ἐξήσκησε τὸ θαυμάσιον τοῦτο χορικὸν ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε ἅμα ἐξαγγελθέντος ἀπελύθη τῆς ἐπὶ παρανοίᾳ κατηγορίας ὁ θεῖος Σοφοκλῆς. «Θαυμαστοῦ δὲ τοῦ μέλους φανέντος, ὥσπερ ἐκ θεάτρου τοῦ δικαστηρίου προσπεμφθῆναι μετὰ κρότου καὶ βοῆς τῶν παρόντων», διηγεῖται ὁ Πλούταρχος 2). «Οἱ διθύραμβοι

1) Περὶ τῆς παχυλῆς ταύτης ἀμαθείας τῶν τοιαῦτα ληρούντων ἴδ. ἄνωτ. σελ. 565 σημ. 1.

2) Πλούταρχος, Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον 785 Α.

οί ἐξυμνοῦντες τὴν φύσιν», λέγει ὁ Hartung, «ἀπώλοντο πάντες. Οὐχ ἤττον περισώθησαν μέχρις ἡμῶν αἱ Βάκχαι τοῦ Εὐριπίδου καί τινα χορικά τῶν τραγικῶν ποιητῶν, ἅτινα καὶ μόνα ἀρκοῦσι νὰ δηλώσωσι τὴν πρὸς τὴν φύσιν ἄκραν εὐπάθειαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ νὰ ἀποστομόσωσι τοὺς τὰ ἐναντία δυσχυριζομένους. Τὸ χορικὸν τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ, Εὐίππου, ξένε, κτλ. ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο». 1). — «Ἐν τῷ χορικῷ τούτῳ τοῦ Σοφοκλέους», λέγει ὁ Nauck, «ἀπεικονίζεται ἡ ἐρατεινὴ τοποθεσία τοῦ θεοφιλοῦς ἱππίου Κολωνοῦ, ἐνθα πρὸ παντὸς ὁ Διόνυσος ὑπὸ τῶν Νυμφῶν ἀκολουθούμενος εὐχαρίστως διαμένει. Ἡ ἁγία τῆς πατρίδος χώρα διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ παρίσταται κεκοσμημένη δι' ἀπάντων τῶν οἰκείων κοσμημάτων» 2). — «Τὸ χορικὸν τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ», λέγει ὁ Motz, «εἶνε τὸ ἐναργέστατον καὶ ἐπιφανέστατον παράδειγμα τῆς ὑψίστης ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐρασμίων τοποθεσιῶν, ὅταν ἀντιτίθενται πρὸς πράξεις ἀνθρωπίνους, ὧν αὐταὶ εἶνε τὸ στάδιον τῆς ἀνελάξεως» 3). — «Αἱ περιγραφαὶ τῶν τοποθεσιῶν παρὰ Σοφοκλεῖ», λέγει ὁ Woermann, «ἔχουσι χαρακτῆρα προσηνέστερον καὶ ἀρμονικώτερον τῶν περιγραφῶν τοῦ Αἰσχύλου. Πόσον μεγαλοπρεπεῖς εἶνε αἱ ἀπόψεις, ἅς διανοίγουσιν αἱ περιγραφαὶ τῶν τοποθεσιῶν τοῦ Αἰσχύλου! Οὐχ ἤττον εὐρίσκομεν καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ παραδείγματα ἔξοχα καὶ λαμπρὰ περιγραφῆς τοποθεσιῶν κατὰ τὸν τρόπον τὸν ὑποδειχθέντα ἐν τῷ Προμηθεῖ τοῦ Αἰσχύλου, διὰ στοιχείων δηλ. ἐπαλλήλων εἰς τὴν φαντασίαν προσφερομένων. Οὕτως ἔχομεν ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῶ ἐν τοῖς στίχ. 14 - 19 λαμπρὰν εἰκόνα ἄλσους ἱεροῦ, λόφου ἐρατεινοῦ καὶ ἀπόψεως τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν μακρόθεν ὀρωμένης. Ἡ τυφλότης τοῦ Οἰδίποδος παρέχει ἐνταῦθα ἀφορμὴν πρὸς τὴν τοιαύτην ἐξεικόνισιν τῆς χώρας. Κατὰ τὰς ἐπομένας σκηνὰς τοῦ δράματος προσερχόμενα νέα τινὰ στοιχεῖα εἰς τὴν φαντασίαν πληροῦσι τὴν εἰκόνα, μέχρις ὅτου εἰς τὸ πασίγνωστον, τὸ θαυμασίως ἐράσμιον χορικὸν (668 κ. ἐξ.), ἀποτελειοῦται αἰθερία καὶ περιλαμπρος

1) Hartung, Pindars Werke, Leipzig, 1856, τόμ. 4, σελ. 220.

2) Nauck, Sophokles Oedipus auf Kolonos, Berlin 1870, ὑποσελ. σημ. ἐν τῇ 1 στροφῇ τοῦ ἐν στίχ. 668 - 719 χορικοῦ καὶ Einleitung σελ. 19.

3) Motz, Ueber die Empfindung der Naturschönheit bei den Alten, Leipzig, 1865, σελ. 58.

πλέον αὕτη μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν ζωγραφουμένη» 1). — «Καὶ παρὰ τοῖς τραγικοῖς», λέγει Ἀλέξανδρος ὁ von Humboldt, «ἐν τῷ μέσῳ τῆς τρικυμίας τῶν ἐξεγηγερμένων παθῶν καὶ ἀνιερωτάτων συναισθημάτων ἐκρήγνυται αἴφνης βαθυτάτη τις εὐπάθεια πρὸς τὴν φύσιν ἐν ἐνθουσιῳδῇ ἀπεικονίσει τοποθεσιῶν. Ὅταν ὁ Οἰδίπους πλησιάζῃ πρὸς τὸ ἄλσος τῶν Εὐμενίδων, ᾄδει ὁ χορὸς «εὐίππου, ξένε, τᾶςδε χώρας ἴκου τὰ κράτιστ' ἐπαυλα, τόνδ' ἀργῆτα Κολωνόν, ἐνθ' ἃ λίγεια μινύρεται θαμιζουσα μάλιστ' ἀηδῶν», ᾄδει «τὸν οἰνώπα . . . κισσὸν καὶ τὰν ἄδατον θεοῦ φυλλάδα μυριόκαρπον ἀνήλιον», ᾄδει «τὸν καλλίβοτρυν νάρκισσον», ὅστις «θάλλει οὐρανίας ὑπ' ἄχνας», τὸν χρυσαυγῆ κρόκον, καὶ τὴν ἐλαίαν τὸ «ἀγήρατον αὐτόποιον φύτευμα». Ἐνθ' ὁ Σοφοκλῆς τὸν τόπον τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, τὸν ἀργῆτα Κολωνόν ἐξυμνεῖ, θέτει τὴν ὑψηλὴν μορφήν τοῦ δυστυχιστάτου πλάνητος βασιλέως παρὰ τὰ ἀκοίμητα ὕδατα τοῦ Κηφισσοῦ περικυκλωμένην ὑπὸ εἰκόνων παιδρῶν. Ἡ ἡρεμία τῆς φύσεως ἐπαυξάνει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἄλγους, ὅπερ ἡ σεμνὴ ὄψις τοῦ τυφλοῦ, τοῦ ἀκουσίου τούτου θύματος πάθους εἰμαρμένου, προκαλεῖ» 2). — «Τὸ ὑπὸ πολλῶν τῶν ἀρχαίων σφόδρα ἐκτιμώμενον καὶ πολὺ ἀναγινωσκόμενον δράμα τοῦτο τοῦ Σοφοκλέους», λέγει ὁ Bernardy, «ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ — δράμα τῶν θαυμαστῶν· ὁ καὶ ἤδη γεγηρακῶς ὁ Σοφοκλῆς ἐποίησε, χαριζόμενος οὐ μόνον τῇ πατρίδι, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑαυτοῦ δήμῳ — κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἀρχαιότητος, περιέχει τὸ κλασικὸν ἐκεῖνο χορικόν, Εὐίππου κτλ. τὸ ἄριστον τῆς χορικῆς ποιήσεως, κεκοσμημένον διὰ πασῶν τῶν λαμπροτήτων τῶν τε μορφῶν καὶ τῶν ἰδεῶν. Εἶνε τὸ χορικόν τοῦτο ὁ ὑψηλὸς ὕμνος τῶν Ἀθηναίων, ἐν ᾧ ἐξυμνεῖται ἡ χώρα, ἡ ἐλαιοφυτεία, ἡ ἵπποτροφία καὶ ἡ ναυτικὴ δύναμις αὐτῶν καὶ δὴ κατὰ τρόπον ἐπέραστον καὶ βαθέως συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν» 3).

Τοιοῦτος καὶ τοσοῦτος ὁ πρὸς τὸ πάγκαλον τοῦτο δημιουργήμα τοῦ

1) Woermann, Ueber den landschaftlichen Natursinn der Griechen und Römern σελ. 38.-39.

2) Alexander von Humbolds Kosmos, Stuttgart, 1870, τόμ. 2, σελ. 8 καὶ σημ. 12 ἐν σελ. 66.

3) Bernardy, Grundriss der Griech. Litteraturgeschichte, ἔκδ. 3, τόμ. 2, μέρ. 2, § 118, 4, σελ. 355-360. Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Lehrs, Populäre Aufsätze, ἔκδ. 2, Leipzig, 1875, σελ. 133, καὶ ὁ Bergk, Griechische Litteraturgeschichte, Berlin 1884, τόμ. 3, σελ. 433-440 καὶ ἰδίως σελ. 436.

Ἑλληνικοῦ πνεύματος θαυμασμός συμπάσης τῆς ἀρχαιότητος καὶ πάντων τῶν διαπρεπεστάτων τῶν καθ' ἡμᾶς σοφῶν, Hartung, Nauck, Motz, Woermann, Ἀλεξάνδρου von Humboldt, Bernardy, Lehrs, Bergk. Μόνον ἄλουτός τις γραματοδιδασκαλίδης ἠδύνατο νὰ μὴ θαλφθῆ. ἐκ τοῦ ἐρασμιωτάτου τούτου κάλλους καὶ νὰ μὴ συγκινηθῆ ἐκ τῶν μυριοστόμων τούτων ἀλαλαγμῶν ἀνδρῶν σεμνοτάτων, καὶ μόνον κριτῆς ἀφραίνων καὶ λυσσῶν ἠδύνατο νὰ καταπτύη τοιαῦτα ἐγκαλλωπίσματα καὶ σεμνώματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, εἰς τὰ ἀναγνωστικά βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων μεταφερόμενα, τὰ ἀπόμουςα ταῦτα «πολὺ ἀφελέστερον καὶ συντομώτερον ἅμα ὑμνεῖ τὸν Κολωνόν ὁ Σοφοκλῆς» καθυλακτῶν.

Σελ. 254. «Πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὀμήρου (Ὀδ. Ε, 321 καὶ ἐξ.). Αὐτ. Ἄλμνη ἢ παρ' Ὀμήρῳ δὲν εἶνε ὅτι ἡμεῖς λέγομεν. Αὐτ. ἀπληπισμένος περιμένει τὸν θάνατον». Ὁ Ὀμηρος λέγει «τέλος θανάτου ἀλεείνων» (Ὀδ. Ε, 326)».

Πρόκειται δηλ. ἐνταῦθα περὶ τῆς δεινῆς τρικυμίας, ἣτις ἐξεγερθεῖσα ὑπὸ τοῦ κατὰ τοῦ Ὀδυσσεύος κεχολωμένου Ποσειδῶνος κατέλαβεν αὐτὸν παρὰ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων (Ὀδυσ. ε 282 - 332).

Τὴν μεγαλόπρεπῆ καὶ περιώνυμον ταύτην Ὀμηρικὴν τρικυμίαν ὁ Πλούταρχος θεωρεῖ ὡς πρότυπον «πλάσματος ἀδρουῦ», ὅπερ «ἐστὶ τὸ καὶ τῆ τῶν λέξεων καὶ τῆ τῶν νοημάτων κατασκευῆ μεγάλας ἔχον ἐμφάσεις» 1). Ὁ Λογγίνος ὡς ἐν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς Ὀδυσσεΐας τοῦ Ὀμήρου 2). Ὁ Ἀλέξανδρος Humboldt ὡς μίαν τῶν μεγαλοπρεπεστάτων τῆς φύσεως περιγραφῶν, ἐξ ὧν προχείρως δύναται νὰ καταδειχθῆ τὸ ἐσφαλμένον τῆς γνώμης τῶν φρονούντων ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἠκιστα εὐπάθῳς εἶχον πρὸς τὰ ἐν τῇ φύσει γενό-

1) Πλούταρχος, περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὀμήρου, κεφ. 72: Τὸ μὲν οὖν ἀδρὸν πλάσμα ἐκεῖνό ἐστι τὸ καὶ τῆ τῶν λέξεων καὶ τῆ τῶν νοημάτων κατασκευῆ μεγάλας ἔχον ἐμφάσεις· οἷόν ἐστιν «ὡς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον, | χερσὶ τρίαιναν ἐλών· πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας | παντοίων ἀνέμων· σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε | γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον· ὀρώρει δ' οὐρανόθεν νύξ».

2) Λογγίνος, περὶ ὕψους, κεφ. 9, 13 - 14: Τῆς Ὀδυσσεΐας τὸ διηγηματικόν, ὅπερ ἴδιον γήρως. Ὅθεν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ παρεικάσαι τις ἂν καταδυομένῳ τὸν Ὀμηρον ἠλίω, οὗ δίχα τῆς σφοδρότητος παραμένει τὸ μέγεθος. . λέγων δὲ ταῦτ' οὐκ ἐπιλέλησμαι τῶν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ χειμῶνων καὶ τῶν περὶ τὸν Κύκλωπα καὶ τινῶν ἄλλων, ἀλλὰ γῆρας διηγοῦμαι, γῆρας δ' ὅμως Ὀμήρου.

μενα καὶ πρὸς τὸ ἐν αὐτῇ καλόν 1). Ἀπεμιμήθησαν δέ, ἢ ἀκριβέστερον εἶπειν, προσεπάθησαν νὰ ἀπομιμηθῶσιν αὐτήν, ὁ χαρίεις Ἑλλην μυθιστοριογράφος Ἀχιλλεὺς Τάτιος ἐν τῇ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα μυθιστορία αὐτοῦ 2), ὁ δαιμόνιος Ἄγγλος δραματικός Σαίξπηρ ἐν τῷ Ὀθέλλῳ αὐτοῦ 3) καὶ ὁ ἐξοχὸς Πορτογάλλος ἐποποιὸς Camoens ἐν τῇ ἐποποιίᾳ αὐτοῦ «die Lusiaden» 4).

Τοιαύτη τις εἶνε ἡ Ὀμηρικὴ αὕτη τρικυμία, ἣν — κατὰ τὸ ἐμοὶ δυνατὸν — ἀπεπειράθην νὰ ἐκθέσω ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματορίῳ, τὴν πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων μετὰ τῆς Ὀμηρικῆς μεγαλονοίας καὶ ὑψηλορρημοσύνης ἐπιποθῶν.

Ἄλλ' εἰς μάτην! Προβάλλει εἰς τῶν εἰκαιστάτων χαμαιδιδασκάλων, λέγει ὅτι μετηνέχθησαν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν οὐχὶ πιστῶς δύο λέξεις «ἄλμη» καὶ «ἀλεείνων», λέγει ὅτι εἶνε «πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὀμήρου», καὶ ματαιοῦνται τὰ πάντα.

Ἄλλὰ τὸ δυσχυρίζεσθαι ὅτι εἶνε «πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὀμήρου» ἀνευ ἀποδείξεώς τινος εἶνε ἔργον συκοφαντικόν. Ἄλλὰ τὸ διατείνεσθαι ὅτι «ἄλμη παρ' Ὀμήρῳ δὲν εἶνε ὅ,τι ἡμεῖς λέγομεν», χωρὶς νὰ λεχθῇ τί ἡμεῖς λέγομεν ἄλμην καὶ τί ὁ Ὀμηρος, εἶνε ἔργον ἀγεννὲς καὶ ἀνελεύθερον. Ἄλλὰ τὸ βεβαιοῦν ὅτι «εἶνε πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὀμήρου» (Ὀδ. ε 319)

— τὸν δ' ἄρ' ὑπόβρυχα θῆκε πολὺν χρόνον . .
ὄψε δὲ δὴ ῥ' ἀνέδου, στόματος δ' ἐξέπτυσεν ἄλμην
πικρὴν, ἣ οἱ πολλὴ ἀπὸ κρατὸς καλάρυζεν —

ἀποδοθέντα ἐν Ἀναγνωσματορίῳ μικρῶν Ἑλληνοπαίδων διὰ τῶνδε :
«ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπὸ τὰ κύματα παλαίει πρὸς τὸν θάνατον ὁ δυστυχὴς Ὀδυσσεύς. Ὑστερον ἀπὸ πολλὴν ὥραν φαίνεται ἐπὶ τῶν κυμάτων ἐπιπλέων. Ἀπηλπισμένος ἀποπτύει ἀπὸ τοῦ στόματος

1) Alexander von Humboldts Kosmos, Stuttgart 1870, τόμ. 2, σελ. 7 καὶ σημ. 11 ἐν σελ. 66.

2) Ἀχιλλεὺς Τάτιος, Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα, λόγ. 3, κεφ. 1 - 6.

3) Schakespear's dramatische Werke übersetzt v. Schlegel und Tieck, Berlin 1873, τόμ. 12, Othello, zweiter Aufzug, erste Scene, σελ. 32 καὶ ἐξ.

4) Luis de Camoens, Die Lusiaden, aus dem Portugiesischen in Iamben übersetzt von Karl Citner, Hildburghausen, 1869, Gesang 6, στροφ. 70 - 94, σελ. 157 - 162.